

CZY TO JUŻ KONIEC KRYZYSU?

Sławomir Wyciślak

<https://doi.org/10.33141/po.2013.10.09>

Przeгляд Organizacji, Nr 10 (885), 2013, ss. 51-54
www.przeглядorganizacji.pl
©Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Wprowadzenie

Dyskusja dotycząca kryzysu¹, którego początek datuje się na sierpień 2007 roku, niejednokrotnie koncentruje się na tym, czy już nastąpił albo kiedy nastąpi jego koniec. Tymczasem takie rozważania wydają się mieć niedostateczne ugruntowanie problemowe. Jest tak dlatego, iż wzmiankowany kryzys jest przejawem ery destabilizacji [Jedynak i in., 2001, s. 3].

W takiej sytuacji uzasadnione wydaje się zaproponowanie rozważań, uwzględniających analizę przesłanek wzmiankowanego kryzysu, ujęcie przebiegu kryzysu i próbę diagnozy stanu obecnego, a także przedstawienie jego implikacji dla przedsiębiorstw. Choć to ostatecznie zagadnienie niesie wieloaspektowe wątki, za wnoszące wartości poznawcze można uznać odniesienie się do następujących kryteriów: czas, przestrzeń, relacje.

W postępowaniu badawczym posłużono się głównie rozumowaniem dedukcyjnym, dokonując przeglądu literatury przedmiotu w perspektywie tych aspektów kryzysu, które uczyniono przedmiotem rozważań. Proponowane dociekania respektują ramy wyznaczone przez podejście systemowe i jego kontynuację – podejście sieciowe. Deklarowane analizy stanowią również problemową kontynuację wcześniejszych prac [Wyciślak, 2012, s. 3-6; Wyciślak, 2012, s. 16-19].

Czy ustały wszystkie przyczyny kryzysu?

Bepośrednie przyczyny kryzysu, którego początek datuje się na sierpień 2007 roku, ustały. Nie ma bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości w USA i w związku z tym oparte na nim instrumenty finansowe nie zarażają podmiotów na całym świecie. Wydaje się jednak, że istota mechanizmów, które do niego doprowadziły, nie uległa zmianie.

Model zarządzania wartością dla akcjonariuszy, w ramach którego przyjmuje się prymat *double-digit growth*, pozostaje wiodącym modelem zarządzania w największych korporacjach finansowych świata. Prowadzi to do wieloaspektowych efektów w różnych sferach problemowych. Wśród najważniejszych konsekwencji można wymienić fakt, iż sektor finansowy nie jest zainteresowany stabilizacją cen instrumentów finansowych. Jest tak dlatego, iż zyskuje on na ich wahaniach. Nie da się wykluczyć, iż sfera finansów jest zainteresowana wywoływaniem takich wahań [Mączyńska, 2013, s. 38]. Konstytuowane są grupy interesów, które rozstrzygają o funkcjonowaniu współczesnej gospodarki¹. Realizowany model budowania wartości dla akcjonariuszy prowadzi do oderwania wycen aktywów w ramach rynków finansowych od ich fundamentalnej wartości. Alienacja rynków finansowych od sfery realnej gospodarki pogłębia się. Zachodzi więc dychotomia rynki finansowe – sfera realna gospodarki².

Charakteryzując przyczyny kryzysu, a w szerszym kontekście ery destabilizacji, rzadko wskazuje się na wiedzę, a właściwie polaryzację dostępu do niej, jako przesłankę kryzysu. Informacja krąży coraz szybciej, a dostęp do wiedzy jest coraz bardziej nierównomierny [Kozłowski, 2012, s. 60-61]. W ujęciu globalnym zdolność do przechowywania skompresowanych danych sięgnęła $2,9 \times 10^{20}$, do komunikowania się $2,9 \times 10^{20}$ informacji. Szybkość obiegu i ilość informacji, a równocześnie zdolności jej technologicznego przetwarzania rosną w tempie wykładniczym [Hilbert, López, 2011, s. 64]. Równocześnie następuje polaryzacja dostępu do wiedzy i jej tworzenia. Oznacza to wzrost znaczenia korporacji transnarodowych. Ulegają one pozornym procesom decentralizacji, przekształcając się w organizacje sieciowe, jednakże pozostają nadal przedsiębiorstwami-integratorami,

których kluczowe kompetencje polegają na zachowaniu monopolu na wiedzę, w znikomym i ograniczonym stopniu udzielaną innym uczestnikom łańcucha wartości [Perechuda, 2007, s. 42]. Należy przy tym zauważyć, iż im bardziej sieć jest skoncentrowana i zdominowana przez duże podmioty oraz im większa jest gęstość powiązań pomiędzy nimi, tym mniej stabilny i modułowy jest cały system. Jest tak zgodnie z **zasadą preferencyjnego przyłączania węzłów**³. Taki scentralizowany system, w którym nie ma miejsca na struktury modułowe, jest coraz bardziej podatny na rozprzestrzenianie się zakłóceń. Wysoka koncentracja, jak również wzajemne współzależności występujące w ramach sieci zwiększają zakres potencjalnego oddziaływania pojawiających się zakłóceń, w tym na przykład zjawiska zarażania⁴.

Pierwsza, druga fala kryzysu i konsekwencje dla przedsiębiorstw

Zasadniczo, można wymienić dwie fale kryzysu: pierwszą, której gwałtowny początek wiązał się z upadkiem Lehman Brothers, i drugą, która dotyczyła zwiększającego się *sovereign risk*.

Pierwszą falę kryzysu najczęściej wiąże się z bankrutstwem Lehman Brothers. Upadek czwartego, co do wielkości banku inwestycyjnego w USA skutkowało eskalacją strachu i pojawieniem się paniki. W rezultacie doszło do wyprzedaży instrumentów finansowych opartych na rynku kredytów hipotecznych w USA. Co więcej, usieciowienie w ramach systemu gospodarki globalnej przyczyniło się do rozprzestrzeniania się kryzysu. Na przykład, w momencie bankrutstwa Lehman Brothers był zaangażowany w około milion 450 tysięcy transakcji z około 8 tysiącami podmiotów [Tibman, 2009, s. 218]. Z rynków finansowych konsekwencje kryzysu zaczęły się przenosić do sfery realnej gospodarki. Przedsiębiorstwa działające w sektorze pozafinansowym zaczęły redukować zamówienia. Spowodowało to spadek wymiany handlowej. Największe spadki eksportu w okresie od IV kwartału 2008 roku do III kwartału 2009 roku dotknęły następujące sektory: wyroby z żelaza i stali, wyroby przemysłu samochodowego, maszyny przemysłowe, urządzenia biurowe i telekomunikacyjne oraz chemikalia. Do przyczyn załamania handlu światowego we wzmiankowanym okresie zalicza się: spadek popytu na dobra trwałe użytku oraz dobra inwestycyjne; spadek zapotrzebowania na surowce i w konsekwencji zmniejszenie ich cen; zmniejszenie handlu wewnętrznego w ramach firm międzynarodowych, problemy z pozyskaniem finansowania.

W dalszej kolejności doszło do przeniesienia ryzyka kredytowego z poziomu przedsiębiorstw do sfery finansów publicznych. Symptomatyczny w tym względzie był moment, kiedy CDS-y odnoszące się do bankrutstwa Europy Zachodniej przewyższyły CDS-y odnoszące się do upadłości przedsiębiorstw z Ameryki Północnej. Zmiana ta miała miejsce na początku lutego 2010 roku. Oznaczało to, że bankrutstwo wzmiankowanych przedsiębiorstw uznano za mniej prawdopodobne niż bankrutstwo Europy Zachodniej [Barr, 2010].

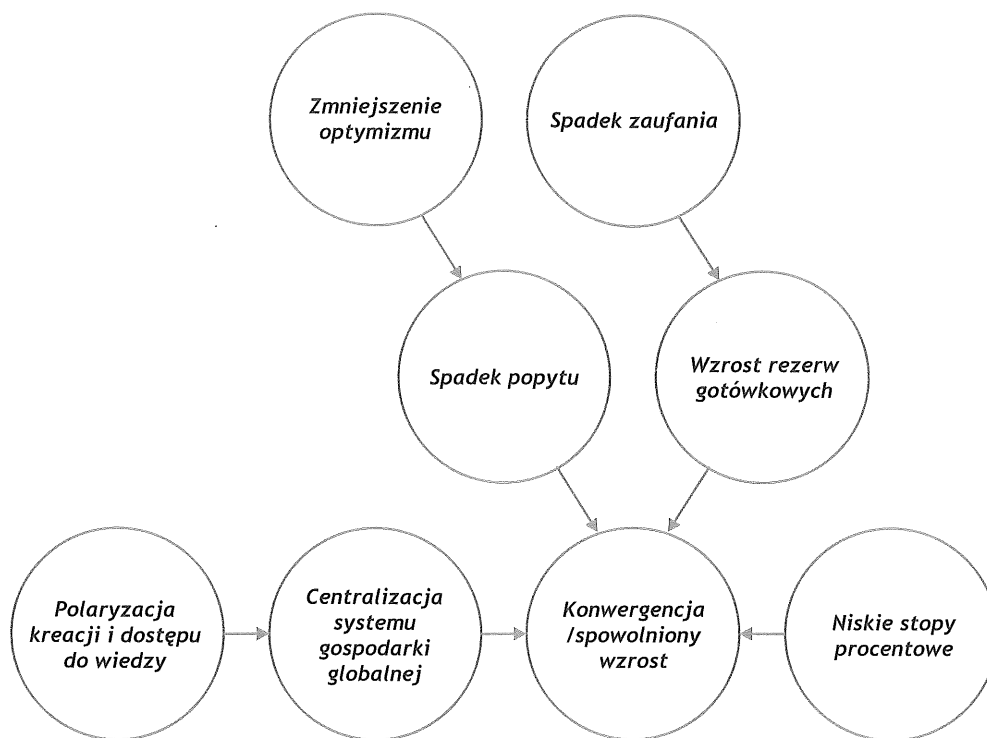
Rosnące ryzyko bankrutstwa mierzone wartością i wysokością oprocentowania obligacji stało się przesłanką zaistnienia drugiej fali kryzysu. Początkowo rosnące ryzyko niewypłacalności zaistniało w przypadku Grecji (kwiecień 2010 roku)⁵. Następnie taka sytuacja dotknęła Irlandię – listopad 2010 roku, a później Portugalię – luty 2011 roku. Gdy jednak zaczęła rosnąć rentowność obligacji hiszpańskich, a przede wszystkim włoskich⁶, zarażanie zagroziło państwu centrum strefy euro.

Zasadniczo, efekty oddziaływania kryzysu dla przedsiębiorstw ze sfery realnej gospodarki można wyróżnić ze względu na następujące kryteria: czas, przestrzeń, relacje.

Ze względu na czas efekty kryzysu można podzielić na natychmiastowe, związane z oddziaływaniem zjawiska zarażania, i odroczone, związane z multiplikującymi się sprzężeniami zwrotnymi, i to najczęściej o nieliniowym charakterze.

Wśród efektów związanych z zaistnieniem zjawiska zarażania dla przedsiębiorstw ze sfery realnej gospodarki można podać te, które wynikały z gwałtownych zmian wartości aktywów. Miało to szczególne znaczenie, gdy takie zmiany powodowały spadek wartości zabezpieczeń w ramach realizowanych transakcji. To z kolei przekładało się na konieczność wyprzedaży innych aktywów, aby uzupełnić wartość zabezpieczeń⁷.

Do odroczonego efektów można zaliczyć spadek optymizmu konsumentów, wzrost ceny surowców, wzrost zasobów gotówkowych⁸, wzrost sprzedaży produktów *value for money*⁹, rosnące znaczenie dyskontów, przeszacowania wartości aktywów, spadek płynności [Euromonitor, 2009, s. 3; Euromonitor, 2010, s. 4-5; Euromonitor, 2011, s. 2-3]. Szczególnie zastanawiający jest wzrost zasobów gotówkowych przedsiębiorstw i presja deflacyjna [Malik, 2013]. Dzieje się tak mimo polityki luzowania ilościowego (ang. *quantitative easing*), prowadzonej przez Banki Centralne. Wzrost zasobów gotówkowych wynika z tego, że sfera realna gospodarki konfrontuje się z rosnącą niepewnością. Jej odzwierciedleniem jest sytuacja, w której mimo rosnącej podaży pieniądza i niskich stóp procentowych przedsiębiorstwa ze sfery realnej gospodarki wstrzymują się z inwestycjami. W odniesieniu do przestrzeni można zidentyfikować wzrost znaczenia *emerging markets* i spadek znaczenia rynku europejskiego w perspektywie globalnej, co znajduje odzwierciedlenie w zmniejszającym się udziale rynku europejskiego w przychodach korporacji transnarodowych wywodzących się z Europy i USA. W przypadku relacji kryzys doprowadził do renegocjacji umów w ramach łańcucha dostaw, przyczynił się do redefiniowania kwestii podziału ryzyka. Ma to szczególne konsekwencje w przypadku sieci bezskalowych (występujących najczęściej). Jest tak dlatego, iż preferencje w zakresie podziału ryzyka i współpracy integratora determinują zaistnienie, a przede wszystkim skalę rozprzestrzeniania się kryzysu. Tymczasem preferencje integratora są uzależnione od jego strategicznych interesów, historii oraz inercji relacji, dostępu do unikatowej wiedzy.

Rys. 1. Systemowe implikacje kryzysu
Źródło: opracowanie własne

W warunkach kryzysu niejednokrotnie ujawnia się postawa polegająca na wykorzystywaniu pozycji dominującej w sieci. Dzieje się tak wskutek ujawniających się napięć. Granica między współpracą i uruchamianiem kapitału relacyjnego a negatywnym wykorzystywaniem relacji przesuwana w warunkach kryzysu w tym drugim wzmiankowanym kierunku. Tak więc kryzys uwydatnił to, że w ramach relacji najbardziej wartościowe są aktywa niematerialne.

Co dalej?

Nierównomierny dostęp do wiedzy prowadzi do centralizacji systemu gospodarki globalnej. To z kolei przekłada się na pogłębianie się procesów konwergencji. W rezultacie system gospodarki globalnej staje się coraz mniej modułowy i różnorodny (rys. 1). Poza tym kryzys doprowadził do spadku zaufania i zmniejszenia optymizmu. Wzmiankowane implikacje prowadzą z kolei do spowolnionego wzrostu.

Co więcej, zmienność wywoływana przez działania w ramach rynków finansowych skutkuje wahaniami np. kursów walutowych, co przekłada się na niepewność w działaniu przedsiębiorstw.

Podsumowanie

W artykule podjęto próbę analizy następujących problemów badawczych: czy nastąpił już koniec kryzysu, ustalenie implikacji kryzysu dla przedsiębiorstw i refleksje nad tym, co nastąpi po kryzysie.

Wskazano na te przyczyny kryzysu, które nie ustały.

W tym względzie podkreślono nierównomierny dostęp do wiedzy, odniesiono się również do zmienności występującej na rynkach finansowych. W dalszym ciągu analiz skupiono się na identyfikacji przebiegu kryzysu, wyróżniając dwie jego fale, wskazano również na konsekwencje kryzysu dla przedsiębiorstw ze względu na czas (natychmiastowe, odroczone), przestrzeń (zmiany geograficzne) i relacje (podział ryzyka i zarażanie).

Epilogiem proponowanych rozważań jest ustalenie implikacji kryzysu. Stwierdzono, że są to postępująca konwergencja i spowolniony wzrost. Antidotum na taką sytuację może być mechanizm samosterowania. Za kluczowe w ramach samosterowania przyjmuje się zaistnienie absorberów [Eoyang, 2004, s. 1]. W najbardziej pierwotnym sensie, do absorberów zalicza się wartości. Samosterowanie poprzez absorbery zapewnia zarówno krótki czas reakcji, jak i nadążność w działaniach przedsiębiorstwa. Przejawami absorberów są np. liderzy, ale także formułowane i realizowane cele.

dr Sławomir Wyciślak
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
e-mail: slawomir.wycislak@gmail.com

Przypisy

- 1) Współczesny model gospodarki globalnej można by więc określić mianem gospodarki grup interesów. W takich warunkach preferencje co do zastosowania interwencjonizmu państwa czy rozwiązań preferujących mechanizmy wolnego

rynku mają znaczenie o tyle, o ile znajdują się w orbicie zainteresowań grup interesów.

- 2) Na przykład, indeks S&P osiągnął historyczny rekord pod koniec lipca 2013 roku, notując poziom niemal 17000 punktów, osiągając wzrost o niemal 70% w okresie lipiec 2010 roku – lipiec 2013 roku; podobnie Dow Jones Industrial Average osiągnął poziom 15,634, notując wzrost o niemal 60% w okresie lipiec 2010 roku – lipiec 2013 roku.
- 3) Reguła preferencyjnego przyłączania węzłów oznacza, że lepiej usieciowione (mające więcej połączeń) węzły przyciągają nowe połączenia (użytkowników).
- 4) Zarażanie jest procesem przyspieszonego rozprzestrzeniania się wielokrotnie replikującej się informacji, który możliwy jest dzięki zdolności do narzucania mechanizmu oddziaływania zaatakowanemu obiektowi (na przykład organizacji typu przedsiębiorstwo).
- 5) Rentowność 10-letnich obligacji greckich przekroczyła 7% w kwietniu 2010 roku. 7% jest to właściwie psychologiczna granica, po której przekroczeniu uważa się, że państwo nie będzie w stanie regulować swoich zobowiązań. Następnie taka sytuacja dotyka Irlandię, Portugalię.
- 6) Najpierw w okresie lipiec, sierpień, a potem październik, listopad 2011 roku.
- 7) Na przykład zmiany kursów walutowych doprowadziły na skraj bankructwa przedsiębiorstwa, które były zaangażowane w opcje walutowe. Straty z tytułu posiadania opcji walutowych poniosły takie przedsiębiorstwa, jak Apator, Ciech, PKM Duda, Fota, Krosno, Odlewnie, Sanwil, Ropczyce, Alchemia, Forte, MIT, Paged i PKM Duda. Na przykład, w wyniku strat na opcjach, banki finansujące przedsiębiorstwo Duda złożyły wniosek o upadłość tego podmiotu. W lipcu 2009 roku spółka zawarła układ z bankami, zamieniając zobowiązania warte 300 mln złotych na akcje.
- 8) W 2008 roku oszczędności polskich firm wynosiły 134 mld PLN i odpowiednio w 2009 roku – 137 mld, 2010 roku – 153 mld PLN, 2011 roku – 193 mld PLN. W październiku 2011 roku wolne środki firm strefy euro wynosiły 1,95 bln EUR. Oznacza to szybki wzrost od 2002 r., przewyższający wzrost gospodarczy. Wartość posiadanej gotówki wzrosła w okresie 2002-2011 o niemal 200%, tymczasem PKB Eurolandu powiększył się o niespełna 40%.
- 9) Co ciekawe, w warunkach kryzysu wzrost zanotowała również sprzedaż produktów luksusowych.

Bibliografia

- [1] BARR A., *The Second Debt Storm. Who Will Bail out the Countries that Bailed out the World's Corporations?* <http://www.marketwatch.com/story/the-second-debt-storm-hits-nations-2010-05-14>, data dostępu 30.06.2013 r.
- [2] EOYANG G.H., *Conditions for Self-organizing in Human Systems*, „Futuristics” 2004, Vol. 28, Iss. ¼.
- [3] *Global FMCG Trends in 2009 and 2010: Legacy of the Downturn*, Euromonitor International, 2010.
- [4] *Global Retailing: Past Economic Crises – Can the Past Forecast the Future?*, Euromonitor International, 2009.
- [5] HILBERT M., LÓPEZ P., *The World's Technological Capacity to Store, Communicate, and Compute Information*, „Science” 2011, Vol. 332, No. 60.
- [6] JEDYNAK P., TECZKE J., WYCIŚLAK S., *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwach zorientowanych międzynarodowo*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2001.
- [7] KOZŁOWSKI J., *Złożoność i zasady systemowe a opis rozwoju społeczeństwa*, [w:] ZACHER L.W. (red.) *Nauka. Technika. Społeczeństwo. Podejścia i koncepcje metodologiczne, wyzwania innowacyjne i ewaluacyjne*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012.
- [8] MAŁCZYŃSKA E., *Funkcjonowanie przedsiębiorstw i ich bankructwa w warunkach globalnie naruszonej równowagi*, [w:] ADAMSKA A., MAŁCZYŃSKA E. (red.), *Upadłości, bankructwa i naprawa przedsiębiorstw*, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013.
- [9] MALIK F., *Kurz-Wiederholungskurs: Was ist Deflation? Und was ist die Lösung?* <https://blog.malik-management.com/2012/10/wiederholungskurs-was-ist-deflation-und-was-ist-die-loesung/>, data dostępu 10.07.2013 r.
- [10] PERECHUDA K., *Dyfuzja wiedzy w przedsiębiorstwie sieciowym. Wizualizacja i kompozycja*, Wyd. 2 rozszerzone, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- [11] *The New Era of Thrift: Changing Spending Habits in the Face of Recession*, Euromonitor International, 2009.
- [12] TIBMAN J., *The mURDEr of Lehman Brothers: An Insider's Look at the Global Meltdown*, Brick Tower Press, New York 2009.
- [13] WYCIŚLAK S., *Kryzys 2008-2011, Refleksje nad rolą przedsiębiorstwa*, „Przeгляд Organizacji” 2012, nr 2.
- [14] WYCIŚLAK S., *Złożoność, kryzys, przedsiębiorstwo*, „Przeгляд Organizacji” 2012, nr 12.

Is this the End of the Crisis?

Summary

Direct reasons behind the crisis, the beginning of which dates back to August 2007 year ceased. However, it seems that the essence of the mechanisms that led to it has not changed. In the respect of the latter issue, in the paper is highlighted the unequal access to knowledge, and addresses the volatility occurring within the financial markets. The further analysis is focused on the first and the second wave of the crisis. Consequences of the crisis for companies were analyzed by the use of three criterions: the time (immediate and delayed implications), space (geographical variation) and relations (risk sharing and contagion). The culmination of consideration is to determine the implications of the crisis. It has been found that they are progressive convergence and slow growth. It was pointed out that the antidote for such circumstances may be self-steering mechanism, in which a key to the existence of the absorbers.

Keywords

crisis 2008, complexity, enterprise, uncertainty